

Zulke correspondenties komen, natuurlijk, niet voor in 't werk van Voerman.

* * *

Iets liefs insinueeren heeft bij die 't ondergaat, dat 't is alsof hij 't zelf gevonden zou hebben; en geeft meer dankbaarheid dan 't eenvoudige en rechte zeggen.

En zoo wou 'k de plaats die Voerman heeft, nu, in dezen tijd, meer insinueeren dan bepalen, en door — na 't paar uit vroeger tijd behandeld te hebben — alle van dezen tijd, de voornaamste, karakteriseeren; met Voerman.

En zijn plaats op deze manier aangeven.

Ik geloof dat deze wijze van doen zuiver is.

Zij gebeurt, meestal, mentaal.

Maar zonder vergelijking is 't toch niet mogelijk te zeggen wat iemand is, en in zijn tijd, en bij de vroegste, vergeleken.

En Voerman's plaats is niet aan te geven door te zeggen dat hij die en die kwaliteiten heeft, maar door te zeggen dat hij ze op die manier heeft, en van deze intensiteit; dat een tijdgenoot dezelfde dingen bezit, maar zooveel sterker, zooveel geringer.

* * *

De tweede wijze was die waarop het landschap de gansche stemming in uiting was. Hierbij zouden ook nog onder-afdeelingen te maken zijn, namelijk: die, waar het landschap alleen een uiting is van een zinnelijke aandoening; alleen een oogen-plezier van kleuren, en vormen; waar 't niet 't effenste van de dingen bereikt — maar als een dronkenschap is; en een lichte feestelijke stemming; en een zachte vreugde —

en de andere, grootere manier, waarop een boom, een bloem, niet alleen is zijn kleuren, niet zijn vormen; maar in deze beide slechts een vorm is van 't goddelijke, waaruit boomen en bloemen slechts uiterlijke omhulsels zijn,

maar waar binnen in, zoo weinig verborgen, dat 't door deze heen-geurt, als een reuk door 'n flesch; als een herinnering die door 'n nieuwere gedachte door-breekt — 't geestelijke, eeuwige is.

Deze laatste was, natuurlijk, die der Primitieven.

Deze konden hun handen niet houden, maar zaten, en zaten met hun gezichten, altijd teeder, zoodat hun handen en oogen, die vol waren van gedachten aan God, die 'm overal zagen, en wilden verheerlijken, niet wisten en niet wilden dan hem overal in te geven, en zagen ook, onbewust.

Deze gingen *zoo* ver dat de kleuren weg vielen — zooals de woorden den mysticus, en dat hem de grootste stilte komt, die vrucht-dragender is dan al het spreken — en niets over bleef dat 'n blank en teeder geel, en blank en teeder goud-wit; en dat de gezichten der kinderen bijna geen vleesch meer zijn, maar gouden en behoorlijke, glanzende schijnen; dat de gezichten